

EVLİLİK, DOĞUM VE SÜNNET TÖRENLERİNİN TÜRK SİNEMASINA YANSIMASINA BİR ÖRNEK: *ŞAŞKIN ÖRDEK* FİLMİ

An Example to Reflection of Ceremonies of Marriage, Birth and Circumcision
on Turkish Cinema: The Movie *Confused Duck*

Recep TEK*
Eylem Selver Tuğçe BAYAZİT*

ÖZ

Sinema, içinde bulunduğu toplumun kültürünü, gelenek, görenek ve âdetlerini yansıtırma noktasında önemli bir araçtır. Özellikle izleyiciler kendilerine yakın buldukları, yaşamlarını yansıttığını düşündükleri filmleri ilgiyle izlemektedirler. *Şaşkın Ördek* (1983) filmi de toplumumuzu yansıtan ve içinde evliliğe dair pek çok folklorik öğeyi barındıran önemli bir filmidir. Geçiş dönemi aşamalarından biri olan evliliğin ve evlilik aşamaları olarak kabul edilen; evlenme isteğinin belli edilmesi, kız görme, kız isteme, söz kesme, nişan, nikâh gibi aşamalara bu filmde geniş şekilde yer verilmiştir. Evlilik aşamalarının nasıl gerçekleştiği konusu gerek mizahî gerekse eleştirel bir üslupla ele alınmıştır. Ayrıca sünnet töreni ve doğum konusunu içeren kısa sahneleri barındırması bakımından da film geçiş dönemleri için önemli bir kaynaktır. Çalışmamızda evlilik, doğum ve sünnet töreni âdetlerinin uygulanışı, aktarıma biçimleri ve sinemada bu konunun işleniş şekli halk bilimsel açıdan değerlendirmeye çalışılmıştır. Toplum tarafından önemli kabul edilen bu âdetlerin, uygulanışı sırasında yaşanan zorluklar ve bu zorlukların sonuçları, bireyleri nasıl etkilediği üzerinde de durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: evlilik, doğum, sünnet, Türk sineması, *Şaşkın Ördek*.

ABSTRACT

Cinema is an important means in terms of reflecting culture, tradition, custom and habit of the society within which it is. In particular, audience watch with interest movies which the audience find close to/feel intimate with/ them and about which the audience think they (movies) reflect their life's. Also the movie *Şaşkın Ördek* [Confused Duck] (1983) is an important movie that reflects our society and contains

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, Nevşehir/Türkiye. E-posta: tekrecep@hotmail.com ORCID: 0000-0002-5169-6293.

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Nevşehir/Türkiye. E-posta: eylemselver@gmail.com. ORCID: 0000-0003-4771-4599.

within itself a lot of elements about marriage. In this movie, place was widely given to marriage, one of stages of transitional period, and to the stages such as manifesting desire to getting married, seeing the girl, asking for the girl in marriage, betrothal, engagement and solemnization (wedding) etc., accepted as stages of marriage. The subject of how marriage stages occurred was addressed in both a critical and a humorous style. In addition, the movie is an important source for transitional periods in that it contains short scenes including circumcision ritual (ceremony) and birth subject (plot). In our study, we tried to folklorically evaluate; habits of practicing ceremonies of marriage, birth and circumcision; their styles of transferring; and treating this subject (plot) on the cinema. We dwelt upon also difficulties which are encountered during practicing these habits, accepted by society as important, results of these difficulties, and upon how they influence/impact individuals.

Keywords: marriage, birth, circumcision, Turkish cinema, Confused Duck.

Giriş

Doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş törenleri insan yaşamı için önemli bir yere sahiptir. Kaynaklarda evlenme, kadının ve erkeğin aile kurmak amacıyla, kanunlara uygun şekilde aynı çatı altında yaşaması (Top, 1986: 15) olarak ifade edilmektedir. Toplum için önemli bir kurum olan ailenin oluşmasında söz konusu olan evliliğin aşamaları da üzerinde durulması gereken bir konudur. Evliliğin gerçekleşme aşamaları olarak kanunların belirlediği birtakım kurallar vardır. Bunlardan biri kadının ve erkeğin resmî nikâh kıyılarak yasalara uygun şekilde evlenmesidir. Bunun yanı sıra bir de toplumda var olan gelenek, görenek ve âdetlere uygun biçimde evlenme aşamaları yer almaktadır. Öncelikle evlenme çağına gelen erkeğin ailesi, oğulları için uygun bir kız bakmaya başlar. Evlenme çağına gelen kız ve erkek eğer kendileri önceden tanışıyorsa ve evlilik kararı almışlarsa bunu aileleri ile paylaşırlar. Ailelerin de bir araya gelmesi ile evlilik sürecine adım atılmış olur. Şişman'ın aktardığına göre (2017: 28), evlenme biçimleri ve bu evlilik sürecindeki kız isteme, söz kesme, nişan, kına gecesi, düğün gibi pek çok uygulama yöreden yöreye farklılık göstermekle birlikte ülkemizde genel hatları ile birçok yerde benzer şekilde uygulanmaktadır. Benzer uygulamalar Anadolu'daki ortak geleneklerdir.

Evlilik, düğün gibi konular geçiş dönemleri arasında yer almaktadır. Bu dönemler ayrıca karmaşık bir yapıya da sahiptir. Ayrıntılardaki çeşitlilik, konuların ilginçliği ve zengin bir içeriklerinin olması, konunun incelenmesinin çetin olduğunu göstermektedir. Evlilik sürecindeki düğünler eş, dost, komşu gibi çevreleri de içine aldığı için evlilikteki törenler bireysellikten toplumsal-

liğa doğru bir anlam kazanmıştır. Kurulan yeni hısımlık, ailelerin akrabalıklarının oluşumu gibi etkenler evliliğin bir noktada toplumsal olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir (Boratav, 2016: 190-191; Yolcu, 2014: 195-200). Boratav, düğün, töre ve törenlerinin halkbilimi bakımından üzerinde en çok durulan konulardan biri olduğuna vurgu yapmaktadır. Ayrıca Türkiye’de evlenme ve düğün üzerine halk geleneği bakımından oldukça zengin bir şekilde derleme çalışmaları yapılmıştır (Boratav, 2016: 193). Araştırma alanı böylesine geniş olan bir konunun sinemaya yansımalarını da Türk filmleri ile görmekteyiz. Evlilik âdetleri yönünden ele alınan *Şaşkın Ördük* (1983) filminde evliliğe dair pek çok aşamanın yer aldığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra geçiş dönemlerinin bir diğeri doğumdur. Evliliğin ardından yeni evli çiftlerden çocuk sahibi olmaları beklenir. Bu durum yalnızca çocuk sahibi olacak aileyi değil akrabalarını, yakınlarını da ilgilendiren bir husustur. Çocuk sahibi olmak bir aileyi bağlı bulunduğu toplum içinde daha güçlü kılmaktadır. Çünkü belli toplumlarda nüfusun fazlalığı ile aileler arasındaki dayanışmanın artacağı düşüncesi hâkimdir. Ayrıca bir toplumda kadının doğum yapması ona duyulan saygıyı da arttırmaktadır. Baba olan bir erkek de tıpkı anne gibi toplum içinde yakın çevresinde saygınlık kazanır. Çocuk sahibi olamayan kadın ve erkek aynı şekilde toplum tarafından dışlanmakta ve hoş olmayan muamelelere maruz kalmaktadır. Bu nedenle çocuk sahibi olmanın toplum içerisinde büyük bir önemi vardır (Örnek, 2016: 184).

Geçiş dönemleri içerisinde değerlendirilen bir konu da sünnet törenleridir. Aileler ekonomik durumlarına göre çocuklarını sünnet ettirip bunu bir törenle çevreye duyururlar. Kesin bir yaş zorunluluğu olmamakla birlikte çoğunlukla dört beş yaştan başlayarak on dört on beş yaş aralığına kadar çocukların sünnet olmaları uygun bulunmaktadır. Kimi bölgelerde ise çocukların daha bebekken sünnet ettirildiği de görülmektedir. Sünnet töreni yapan aileler maddi imkânlarına göre hazırlık yaparlar, kimi zamanlar ise borca girerler. Yakınların daveti ile yapılan sünnet düğünlerinde tıpkı evlenmede olduğu gibi davetiye ile haber gönderilir. (Örnek, 2016: 240-242).

Halkın dikkatini çeken konular sinema sektörü için önemli kaynaklardır. Bu çerçevede, evlenme, doğum ve sünnet gibi halkbiliminin konusu kapsamına giren geçiş dönemleri Türk sinemasında işlenmiştir.¹ Bu geçiş dönemlerinin Türk sinemasına yansımalarına en güzel örneklerden biri yönetmenli-

¹ Hem geçiş dönemleri hem de halk bilimi sahasının diğer şubelerinin sinemadaki görünüşleri üzerine örnek metodik çalışmalar yapılmıştır. Bk. (Dinç, 2019; Güvenç, 2020).

ğini Ümit Efekan'ın yaptığı 1983 yapımı *Şaşkın Ördek* filmidir. Çalışmada, filmde yer alan evlilik âdetleri, gelenekler, evliliğe dair pratikler ayrıca doğum bağlamında toplum içerisinde çocuk sahibi olmanın önemi ve sünnet töreni değerlendirilmiştir.

1. *Şaşkın Ördek* Filminin Özeti

Halil, elektrik idaresinde tahsildar memuru olarak çalışan bir gençtir. Annesi, babası ve erkek kardeşi Mükremin ile yaşayan bu gencin ailesi, artık onun evlenme çağına geldiğini düşünmektedir. Annesi Meryem Hanım ile babası Raşit Bey bir gün kahvaltı yaparken Raşit Bey, evlilik konusunu açar. Oğlu Halil'in artık evlenme çağına geldiği halde evlilik konusunu hiç açmamasından yakınıdır. Askerliğini bitirmiş olup iki yıldır çalıştığı halde ailesine evliliğe dair en ufak bir şey söylememesi Raşit Bey'i üzmektedir. Çünkü artık bir baba olarak oğlunun mürüvvetini görmek ister. Meryem Hanım, eşinin yakınmalarına karşılık, "Canım belki çocuk utanıyordur söylemeye." der. Raşit Bey, "Biz de utanırdık biz de söyleyemezdik ama her şeyin bir yolu yordamı var. Şöyle karşımızda bir gerinse, bize gerindiğini bir belli etse o zaman evlenmek istediğini şıp diye anlarız." diyerek oğlunun bundan sonra davranışlarına daha dikkat etmeleri gerektiğini düşünür.

Meryem Hanım ve Raşit Bey oğulları hakkında konuşurlarken Halil, bütün konuşulanları odasından dinler. Halil, komşularının kızı Hatice'yi beğenmekte ve onunla evlenmek istemektedir. Ailesinin bu konuşmalarının üzerine anne ve babasının yanına kahvaltıya gelir. Kahvaltı masasında gerinir. Anne ve babasının konuşmalarını hiç duymamış gibi davranır ama amacı evlenme isteğini tıpkı babasının dediği şekilde gerinerek ifade etmektir. Meryem Hanım ve Raşit Bey bu duruma çok sevinir. Akşam Meryem Hanım, oğlu Halil'in yanına gider. "Halil, bu sabah geriniyordun baban git konuş dedi, seni baş göz etmenin zamanı geldi de geçiyor bile." der. Halil "Hele dur biraz para biriktireyim öyle!" diyerek düğün masraflarını düşündüğünü belli eder. Bunun üzerine Meryem Hanım, "Biz parayı değil; senin mürüvvetini, torunlarımızı görmek istiyoruz. Allah ne verdiyse harcarız oğlum." der. Halil, annesinin bu anlayışlı tavrı karşısında mutlu olur. Yeni taşınan komşularının kızı Hatice'yi beğendiğini annesi ile paylaşır. Meryem Hanım, eşi Raşit Bey'e oğlu ile konuştuklarını anlatır, komşularının kızı Hatice'den söz eder. Raşit Bey, "İsteriz." diyerek o da çok mutlu olur.

Meryem Hanım, gelin adayını nerede görebilirim diye düşünür. Eşi Raşit Bey, "Rahmetli anam seni nerde görmüştü?" der. Meryem Hanım bunun üzerine oğlu Halil'in yanına gider. "Âdettir oğlum, gelin hamamda görülür,

sen kızı haber gönder hamama gitsin!” der. Hatice de Halil ile evlenmek istemektedir. Bir gün babaannesi ile sohbet ederken babaannesi, istediği biri olup olmadığını sorsa da Hatice çekindiği için cevap veremez. Bunun üzerine babaannesi “Bizim oralarda bir kız kocaya mı varmak istiyor, başlardı hapşırma. Eğilirken hapşırır, doğrulurken hapşırır ana baba da bunu görünce anlardı.” der. Hatice de ninesinin bu sözleri üzerine annesinin ve babasının yanında hapşırarak evlenmek istediğini belli etmeye çalışır. Halil de bu arada Hatice’ye hamama gitmesi konusunda haber gönderir.

Hatice, babaannesi, kız kardeşi ve annesiyle birlikte hamama gider. Melek Hanım da yakın bir komşusu ile hamama giderek durumu komşusuna önceden anlatır. Kızın oturuşuna, kalkışına bakıp onu yakından tanımak için sorular sorar. Leman Hanım, Hatice’nin ninesine, “Nineciğim yarın müsaitseniz hayırlı bir iş için kahvenizi içmeye gelmek isterim.” diyerek Melek Hanım ile kız görmeye geleceklerini söyler. Nine, “Ay ne demek ayol başımızla beraber.” diyerek Leman Hanım’ın isteğini kabul eder. Leman Hanım ile Melek Hanım ertesi gün hazırlanıp Halil’e de bir kutu lokum aldırır. Raşit Bey, “Bize yardımcı oluyorsun Leman Hanım kızım, çok yaşa valla!” Bu aile dışarıklı, ta nerelerden gelip yerleşmişler buraya. Âdetleri, töreleri bizimkilere benzemeyebilir, aman dikkat edin de küçük düşmeyelim yavrum.” diyerek Leman Hanım’a ricada bulunur. Leman Hanım, Melek Hanım’ı da yanına alarak kız görmeye Hatice ve ailesinin evine giderler. Yalnızca kadınların bir arada olduğu bu kız görme sırasında Melek Hanım, “Niyetleri ne acaba kızı verecekler mi?” diye Leman Hanım’a sorar. Leman Hanım, “Onların âdetlerine göre getirdiğimiz lokumun kutusunu açıp yerlerse kızı veririz demekmiş.” diyerek Melek Hanım’ı bilgilendirir.

Biraz sohbetin ardından ev sahipleri lokumu açıp hem misafirlere ikram eder hem de kendileri yerler. Böylece ailenin cevabının olumlu olduğu anlaşılır. Kadınların gelin evi ziyaretinin ardından Melek Hanım, eşi ve oğulları ile bu kez kız istemeye hep birlikte giderler. Hatice’nin babası Bayram Bey ve Halil’in babası Raşit Bey bu vesile ile tanışmış olurlar. Hatice’nin ailesi dışarıklı yani yeni taşındıkları yere yabancı oldukları için aileler kız evine ait âdetleri konuşurlar. Nişanı kız evi yapar diyerek Hatice’nin babası Bayram Bey söze girer. İsteme sırasında, her iki aileyi de yakından tanıyan Leman Hanım ile Zehra Hanım da orada bulunur. Bu iki kadın, ailelere destek olmak için gelmişlerdir. Hatice’nin ailesine göre kız evi nişanı; erkek evi de düğünü yapmakla yükümlüdür. Ayrıca başlık parası konusunda Hatice’nin babaannesi pazarlığı dahi uygun bulmaz. Raşit Bey’in iki yüz bin teklif etmesi karşısında “Benim torunumu kör Zaptiye’nin kızıyla bir mi tutuyorsunuz?” diyerek

başlık parasını az bulur. İki aile üç yüz binde anlaşılır. Ertesi gün Melek Hanım biriktirdiği parayı sandığından çıkarır ve Raşit Bey'e verir. Raşit Bey, Hatice'nin babasına başlık parasını öder. Böylelikle artık iki aile dünür sayılmaktadır. Bir gün Hatice'nin kız kardeşi Ayşe, Melek Hanımlara gelir. "Annem müjde vermem için gönderdi, teyzemin kızı doğum yaptı, nur topu gibi bir erkek!" diyerek müjde verir.

Melek Hanım ve Raşit Bey, bu haberi neden kendilerine müjde olarak söylediklerine bir türlü anlam veremezler. Melek Hanım, bu durumun sebebini öğrenmek için Leman Hanım'a sorduğu sırada onları duyan komşusu Zehra Hanım, "Onların âdetlerine göre enişte altın takar." der. Hatice ve ailesi, Halil'in altın takması için onlara haber göndermişlerdir. Ne de olsa artık o ailenin eniştesi sayıldığı için ondan altın beklemektedirler. Melek Hanım ve komşuları bu konuşmayı kapı önünde yaptıkları sırada diğer komşular da söze karışır. Kimisi para takıldığını söyler. Bunun üzerine Zehra Hanım, "Onların âdetlerine göre çocuk kız doğarsa para; erkek doğarsa altın takılır" diyerek ısrarla Halil'in altın takması gerektiğini belirtir. Bu durum Melek Hanım'ın ve Yaşar Bey'in hiç hoşuna gitmez. Çünkü maddi anlamda oldukça zorlanmaktadırlar. Yine de dünürlerinin âdetlerini yerine getirmek için bir altın alıp götürürler. Bir gün Leman Hanım, Hatice'nin annesi Nazife Hanım ve ninesi ile birlikte oturdukları sırada ninesi eski bayramlardan söz açarak kendilerinin Kurban Bayramı'nda gelinleri için dört tane koç götürdüklerinden bahseder. Leman Hanım ise nişan koçu götürüldüğünün âdet olduğunu bilmektedir fakat neden dört tane olduğunu sorar. Nazife Hanım, dört kardeş oldukları için dört koç getirildiğini, âdetlerinin böyle olduğunu açıklar. Leman Hanım, Melek Hanım'a bunu iletir.

Melek Hanım, biraz endişeli bir şekilde eşi Raşit Bey'e Kurban Bayramı'nda iki tane koç götürülmesi gerektiğini söyler. Raşit Bey, âdeti yerine getirerek bayram sabahı Bayram Beylere oğulları ile birlikte aldığı koçları bırakır. Nişanın tarihini kararlaştırmak için Hatice, Halil'in iş yerine gider. Babasının bu işin fazla uzamasını istemediğini söyler. Aralarındaki konuşma sırasında Hatice, Halil'i yanlış anlar ve nişan için ayın 10'u dediğini sanarak sevinçle eve döner. Durum böyle olunca Halil de mecbur ailesi ile birlikte nişan hazırlıklarına başlamak zorunda kalır. Düğün salonları o tarihte dolu olduğu için nişanı evde yapma kararı alırlar. Fakat başta konuşulan gibi olmaz. Kız tarafının âdetlerine göre "Eğer nişan evde olacaksa erkek evinde olur." diyerek Melek Hanım ve ailesine haber gönderirler. Tek istekleri oğullarının mürüvvetini görmek olan Melek Hanım ile Raşit Bey, kız tarafı ne derse kabul ederler ve nişan hazırlığına çıkarlar. Kız tarafının neredeyse bütün

akrabalarına hediyeler alırlar. Kız tarafından gelen erkeklerin hepsi berberde tıraş olur. Kadınlar kuaföre götürülür. Hatice ve ailesinin bizim âdetlerimiz böyle diyerek ödemelerini istedikleri her masrafı Raşit Bey karşılar. Nişan töreni yapılır. Nişanda kızın babası otuz bin lira takar ve onların âdetlerinde kızın babası ne takarsa erkeğin babası üç katını takacağı için Yaşar Bey de doksan bin lira takmak zorunda kalır.

Hatice, nişandan bir süre sonra Halil'i iş yerinde ziyaret eder. Erkek kardeşinin sünnet düğününün olacağını haber verir. "Bey baban erken gelmeli, kirveler erken gelir." der. Halil şaşırır, "Babam kirve mi olacak yoksa!" diye sorar. Hatice, "Âdet böyle Halil, yeni akrabanın yaşlı erkeği kirve olur." diyerek Halil'in yanından ayrılır. Leman Hanım da kirvenin görevlerini öğrenip Melek Hanım ve Yaşar Bey'e anlatır. Kız tarafının âdetlerine göre sünnet çocuğunun kıyafetlerini, yatağını, süslerini, sünnetçi masraflarını kirvenin karşılaması gerektiğini dile getirir. Raşit Bey ve karısı çaresiz bir şekilde kabul etmek zorunda kalırlar. Sünnet düğünü geldiğinde Bayram Bey, oğluna on bin lira takar ve onların âdetlerine göre kirvenin de üç katını takması gerekmektedir. Bütün bu masraflar Raşit Bey'in kalp krizi geçirmesine sebep olur. Çünkü isteklerin ardı arkası kesilmez. Aradan bir süre geçer. Halil'in iş yerine komşuları Zehra Hanım elinde bohça ile gelir. Halil, "Ne o?" diye sorar. Zehra Hanım, "Bohça, kız tarafı gönderdi. Âdetleriymiş bizim oralarda damat, düğünü üç ay uzatırsa kız bohça atar." diyerek bohçayı Halil'e verir. Halil olanlara anlam veremez. İş arkadaşlarından biri, bohçanın atılması nişanın bozulması anlamına gelir diyerek Halil'e üzülür. Bunun üzerine Halil, durumu annesiyle paylaşır. Raşit Bey yakın zamanda kalp krizi geçirdiği için bu olayı ondan saklamaya çalışırlar. Fakat Raşit Bey, olanları öğrenir ve çok sinirlenir. Kız evine giderek bohçanızı kabul etmiyoruz, kızı alacağız, âdetlerinize yetişemez olduk şeklinde serzenişte bulunur. İkinci kez de orada kalp krizi geçirir.

Doktor kontrolünden sonra iyileşmeye başlayınca oğluna artık düğünü yapmasını bir an önce bu işi bitirmesini söyler. Bu süreç Raşit Bey'i çok yormuş ve hastalandırmıştır. Halil artık ailesinden maddi bir şey istemeye çekindiği için memurluğun dışında pazarda limon satarak, ayakkabı boyayarak düğün için gerekli olan parayı kazanmaya çalışır. Hatice'nin babası Bayram Bey, kızı ve damadı için bu süreçte kiralık bir ev bulur. Halil eve bakmaya gider. Kirası çok pahalı olmasına rağmen kayınpederi evi tutmak istediği için Halil karşı gelemez. Yıllık kirasını babasına söylemeyerek gizli şekilde, kazandığı para ile öder. Raşit Bey'in artık tahammülü kalmamıştır. Bir an önce düğünün yapılmasını istemektedir. Bu sırada düğüne az bir zaman kaldığı

için Halil'in kardeşi Mükremin düğüne çağırılacak davetlilerin listesini hazırlar. Davetiyeler bastırılmıştır. Aynı şekilde Hatice ve ailesi de düğün davetilerine çağırılmak istedikleri eş, dost, akrabalarının isimlerini yazarlar. Hazırlıkların devam ettiği günlerden birinde Bayram Bey bir grup erkek ile Raşit Beylere gider. Düğün için memleketten gelen erkek misafirlerin erkek evinde kalmasının âdet olduğunu söyleyerek evden ayrılır. Bunun üzerine çok sinirlenen Raşit Bey, üçüncü kez kalp krizi geçirir. Melek Hanım da daha fazla dayanamaz ve felç geçirir.

Bütün bunlara rağmen nikah günü alınır. Melek Hanım felçli bir şekilde nikaha gelir. Raşit Bey de henüz iyileşememiş olsa da oğulları için nikaha katılır. Evlendirme dairesinde davetlilerin huzurunda Halil ve Hatice'nin nikahları kıyılır. İmzalar atıldıktan sonra Halil'i iki polis memuru tutuklamak için gelir. Halil, elektrik idaresinden hesabına para geçirmiştir. Herkes şaşkındır. Hatice, "Halil neden?" diye sorar. Halil, "Sizlerin örf, âdet ve törelerinize yetişemedim, mecburdum." diyerek yanıt verir. Bunun üzerine Hatice, "Halil, bizim örf ve âdetlerimize göre zıfaf odasına girmeyen erkek boş sayılmış." der ve film Hatice'nin bu sözleri ile biter.

2. *Şaşkın Ördek* Filminde Yer Alan Evlilik ile İlgili Pratikler

2.1. Evlenme İsteğini Belli Etme

Evlenme çağına gelen gençler, evlenme isteklerini birtakım davranışlar sergileyerek aileleri ile paylaşırlar. Özellikle kırsal kesimde yaşayan ailesi ile açık şekilde bu konuları konuşamayan gençlerin davranışları aileleri için bir mesaj niteliğindedir. Kızların sert ve huysuz şekilde davranmaları, bulaşıkları birbirine çarparak yıkamaları erkeklerin ise pilava kaşık saplamaları evlenmek istediklerinin bir göstergesidir. Ağrı yöresinde gençler evlenmek istediklerini çanak bardak kırarak belli ederken, Nevşehir bölgesinde evlenmek isteyen genç, yorganını yakar. Ayrıca yüksek bir yere çıkıp hayvan taklidi yapmak, erkeğin ayakkabısının ökçesine basması, babasının ayakkabısını yere çivilemesi gibi davranışlar evlenme isteğinin belli edilmesi için yapılmaktadır (Başçetinçelik, 2009: 162; Tezcan, 1983: 134).

Şaşkın Ördek filminde erkeğin evlenme isteğini belli eden hareket "gerinme"dir. Erkeğin ailenin karşısında gerinmesi artık evlenmek istediğini ebeveynlerine gösteren bir mesajdır. Bu sahne filmde şu şekilde geçer: Raşit Bey, eşi Melek Hanım ile kahvaltı yaptıkları sırada artık oğlunun mürüvvetini görmek istediğinden bahseder. Oğlunun evlenme çağında olmasına rağmen evliliğe dair herhangi bir düşüncesinin olmaması babası Raşit Bey'i üzmektedir. Melek Hanım da tıpkı eşi gibi oğlunun evlenmesini ve yuva vur-

masını istemektedir. Fakat Melek Hanım eşine, “Canım belki çocuk utanıyordur söylemeye.” diyerek oğlunun çekindiğini ifade eder. Raşit Bey bunun üzerine, “Biz de utanırdık biz de söyleyemezdik ama her şeyin bir yolu yordamı var. Şöyle karşımızda bir gerinse bize gerindiğini bir belli etse o zaman evlenmek istediğini şıp diye anlarız.” der. Halil bu konuşmaların üzerine kahvaltı masasına oturmadan önce ailesinin karşısında gerinin sofrada gerinir. Bu hareketi sık sık tekrar eder.

Filmde kızın evlenmek istediğini gösteren hareket ise hapşırma. Kız sürekli hapşırarak mesajını annesine ve babasına iletir. Bu durum filmde şöyle anlatılır: Hatice babaannesi ve kardeşleri ile birlikte kahvaltı yaptıkları sırada babaannesi Hatice’ye, “Sen neden yemiyorsun bak kardeşlerin ne güzel yiyor hadi yesene yavrum” der. Hatice, “İştahım yok nine.” diyerek yanıt verir. Ninesi, “Kocaya varırsan iştahın açılır her şeyi yersin o zaman.” der ve koskoca kız oldun evde kaldın diyecekler neredeyse diye torununa söylenir. Ninesi, Hatice’nin beğendiği biri olup olmadığını öğrenmek için torunu ile konuşur. Hatice ise bu konuları konuşmaktan çekinmektedir. Ninesi durumu anlar bunun üzerine, “Bizim oralarda bir kız kocaya mı varmak istiyor başlardı hapşırma, eğilirken hapşırır, doğrulurken hapşırır ana baba da bunu görünce anlar ki kızları kocaya varmak istiyor. Sen de hapşır.” der. Hatice “ayıp olmaz mı nine?” diye sorar. Ninesi, “Evde kalman daha ayıp Hatice.” diyerek aslında Hatice’nin nasıl davranması gerektiği konusunda torununa yardımcı olur. Bunun üzerine Hatice annesinin ve babasının yanında sık sık hapşırır.

Görüldüğü gibi kültürel doku evlenme çağında olan erkeklerin ve kızların evlenme niyetlerini doğrudan sözlü olarak ifade etmelerine müsaade etmemekte ve bu, gençlerin anne, babalarına söylemeye çekindikleri, utanırdıkları bir durum olarak görülmektedir. Bu nedenle de evlenme isteği garip de olsa birtakım davranışlarla ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu davranışlar sıradan alalade davranışlar değil bir anlamı olan, bir mesaj içeren hareketlerdir. Filmde de görüldüğü gibi mesaj içeren bu davranışlar, kültürden kültüre, yöreden yöreye ve cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

2.2. Kız Görme, Kız İsteme, Dünür Gitme

Kız görme, özellikle annelerin önem verdiği bir meseledir. Anneler evlilik çağına gelen ve artık yuva kurmasını istedikleri oğulları için uygun bir gelin adayı bulmak isterler. Öncelikle kendi çevrelerinden kız araştırırlar. Evlenme işine girişme, “kız arama” “kız soruşturma” kız bakma” ile gerçekleşir. Evlenecek olan erkeğe kız arama âdetine “görücülük” denmektedir. Erkeğin ai-

lesi nerede evlilik çağına gelmiş bir gelin adayı varsa öncelikle onu belirler. Ardından kız evine ziyarete giderler. (Örnek, 2016: 263; Şişman, 2017: 119; Nasrattınoğlu, 1975: 8).

Gelin hamamı da kız görmek için tercih edilen bir mekândır. Gelin hamamı ve damat hamamı olarak nitelendirilen hamamlar daha çok eğlenme maksadıyla düzenlenmektedir. Hamama giderken götürülen yemeklerin göbek taşında oturulup hep birlikte yenmesi kişilerin birbirlerini daha yakından tanımalarını sağlamaktadır. Ayrıca oğullarına kız bakmak isteyen annelerin tercih ettiği bir mekân da hamamlardır. Anneler hamamda kızı görüp beğenmek ve onu daha yakından tanımak için bu mekânları özellikle seçmektedirler (İlıcak, 2020: 3585).

Kaynaklarda gelin hamamı ile ilgili olarak daha çok gelin adayı bakmak ve eğlence amacı ile bu mekâna gidildiği bilgisi yer almaktadır. Filmde kız görme uygulamasının hamamda gerçekleştiği görülmektedir. Melek Hanım, oğlundan beğendiği kızın kim olduğunu öğrenir ve onu yakından tanımak için hamama gitmesini söyler. Ayrıca Melek Hanım'ın özellikle komşusu ile gitmesi onun da fikirlerine önem verdiğini ve gelin adayını güvendiği bir tanıdığı ile tanımak istediğini göstermektedir. Filmde gelin görme şu şekilde yer almaktadır: Hatice annesi, babaannesi ve kız kardeşi ile hamama gider. Hatice'nin ninesinin de durumdan haberi vardır. Kadınların Hatice için geldiklerinin farkındadır. Torununa dikkatli olmasını kadınların onu imtihan edeceklerini söyler. Melek Hanım'ın komşusu Leman Hanım, Hatice'nin saçının boyasının numarasını sorar. Bunu sormasındaki amaç saç renginin doğal olup olmadığını anlamak içindir. Annesi, Hatice'nin saçının doğal rengi olduğunu söyler. Leman Hanım, "Maşallah dişleri de inci gibi kızımızın, belli ki iyi bir dişçiniz var Nazife Hanım." der. Hatice'nin ninesi söze girerek "Bizim eve dişçi de girmez doktor da hanım." diyerek eline aldığı cevizi torununa uzatır ve kırmasını rica eder. Hatice cevizi dişleriyle kırar. Bu davranışlarının temel nedeni ne kadar sağlıklı olduğunu ve güzelliğini Melek Hanım'a kanıtlamaktır. Melek Hanım, "Gözler kusursuz bir de yürüyüşte aksaklık yoksa bu iş tamam." der. Leman Hanım, "Şimdi anlarınız ayol." diyerek elindeki sabunu yanlışlıkla yere düşürmüş gibi kimseye belli etmeden Hatice'nin bulunduğu tarafa doğru atar. "Ay nasıl da kaydı elimden ayol, şu sabunu verir misiniz kızım bir zahmet." der. Hatice ayağa kalkar, sabunu alır ve Leman Hanım'a götürür. Böylece Hatice'nin yürüyüşünde de herhangi bir kusuru olmadığına kanaat getirirler.

Melek Hanım dış görünüş olarak görüp beğendiği ve onayladığı gelin adayını bir de evlerinde görmek ister. Bunun üzerine Melek Hanım'ın komşu-

su Leman Hanım, Hatice'nin ninesinden hayırlı bir iş için geleceklerini belirterek izin ister. Gelin adayını evinde ziyaret etme ve ailesini daha yakından tanıma düşüncesinin hâkim olduğunu görmekteyiz. Bundan dolayı Melek Hanım ile komşusu Leman Hanım, ertesi gün hazırlanıp Hatice ve ailesini ziyarete giderler. Giderken hediye olarak bir kutu lokum götürürler. Evde yaptıkları ziyaret şöyledir: Bir süre oturup sohbet ettikten sonra Melek Hanım, "Niyetleri ne acaba kızı verecekler mi?" diyerek sessizce Leman Hanım'a sorar. Leman Hanım, "Onların âdetlerine göre getirdiğimiz lokumun kutusunu açıp yerlerse kızı veririz demekmiş." der. Leman Hanım bunu sessizce söylemiştir. Ev sahipleri bir müddet sonra misafirlerin getirdiği lokumu hem onlara ikram eder hem de kendileri yer. Lokumu yemelerinden de anlaşılacağı üzere cevapları olumludur.

Melek Hanım, eşi ve oğulları ile bu kez kız istemeye ailece gider. Hatice'nin babası Bayram Bey ve Halil'in babası Raşit Bey burada tanışır. Hatice'nin ailesi dışarıklı, yani yeni taşındıkları yere yabancı oldukları için Raşit Bey ve Melek Hanım kız evine ait âdetleri öğrenirler. Başlık parasını, nişanın ve düğünün nerede olacağını kararlaştırırlar. Böylece hem iki aile birbirlerini daha yakından tanır hem de erkek tarafı olumlu bir yanıt almış olur.

Filmin Hatice, önce hamamda görülür. Ardından Melek Hanım ve komşusu Leman Hanım aileyi ziyarete giderler. İlk ziyaret kadınlar arasında gerçekleşir. Ardından Halil'in babası Raşit Bey ve Hatice'nin babası Bayram Bey'in de bulunduğu kız isteme töreni gerçekleşir.

2.3. Başlık Parası

Başlık parası, erkeğin evleneceği kızın ailesine ödediği para, değerli eşya olarak ifade edilir. Genellikle para olmakta birlikte maddi değeri olan hayvan, değerli takılarda başlık parası olabilmektedir. Başlık parasının alınmasının birtakım nedenleri bulunmaktadır. Erzurum ve civarında çeyiz giderlerinin ödenmesi için başlık parası alınırken Doğu Anadolu'nun başka bir yerinde kadının aileye katkısının azalacağı iş gücü kaybı başlık parasının alınmasının bir nedeni sayılmaktadır (Top, 1986: 97-98; Örnek, 2016: 277). Kızların evlilik zamanı geldiğinde bir gün evden gidecek olması aile içinde tam olarak bir yer edinmemelerine sebep olmaktadır. Aile için kadın bu yüzden maddi bir kazanca dönüşmektedir (Calp Şen, 2018: 80).

Başlık parası isteme âdeti daha çok kırsal kesimlerde görülen bir uygulamadır. Özellikle gelenekselliğin ağır bastığı bölgelerde rastlanır. Fakat incelenen *Şaşkın Ördek* filmi şehirde geçmesine rağmen burada da karşımıza çıkmaktadır. Başlık parasının istenmesi ve ailelerin bu konu üzerine ko-

nuşmaları filmde şu şekilde karşımıza çıkar: Halil, ailesi ile birlikte Hatice'yi isteyeme gider. Hatice'nin ailesi başlık parası konusunda konuşmaya bile gerek yok diyerek başlık parası olarak kendilerinin istedikleri miktarı söylerler. Hatice'nin ninesi torununa biçilecek olan başlık parasına karar verilirken oğluna, "Bizim oralarda kör Zaptiye'nin şaşı kızı bile iki yüz bine gitti oğul unutmama." diyerek başlık parasını az söylememesi konusunda oğlunu uyarır. İki aile en sonunda üç yüz bin diyerek anlaşılır. Hatice'nin ninesinin Hatice'yi bir başkası ile kıyaslaması, daha önce üzerinde durduğumuz kadının toplumsal saygınlığı ile başlık parası arasında ilişki kurulmasıyla ilgilidir. Nine, daha önce iki yüz bin lira başlık parası verilen kızın şaşı olduğunu vurgular ve buradan hareketle torununun daha fazla başlık parasını hak ettiğini ima eder. Ninenin bu tavrı aslında verilen başlık parası ne kadar yüksek olursa torununa verilen değerinde o kadar yüksek olacağına ve paranın miktarı ile torununun saygınlığının o ölçüde artacağına inanmasından kaynaklanmaktadır.

2.4. Söz Kesme, Nişan

Söz kesme, nişan gibi birtakım törenler evliliğe geçiş aşamalarındandır. Bu törenler ailelerin birbirlerini daha yakından tanımalarına vesile olurken aynı zamanda düğün için hazırlıkların da yapıldığı süreçtir. Özellikle görücü usulü evliliklerin daha yoğun biçimde gerçekleştiği dönemlerde kızın ve erkeğin birbirlerini tanıma dönemleri nişanlılık sürecinde olurken bu durum günümüzde farklılaşmaktadır. Artık içinde yaşadığımız toplumda birbirlerine önceden tanıyan kız ve erkek, evlenme düşüncelerini aileleri ile paylaşarak evlilik kararı almaktadır. Ayrıca nişan törenlerinin gerçekleşmesinde de şekilsel farklılıklar görülmektedir.

Nişan törenlerinin eski ve yeni halleri kıyaslandığında evlerin yerini artık büyük salonların aldığını görmekteyiz. Günümüzde büyük ve şaşalı nişan masaları hazırlanmaktadır. Eskiden yöresel şarkılar tercih edilirken gerçekleşen değişim ile modern şarkılar tercih edilmeye başlanmıştır. Yüzüklerin bulunduğu nişan tepsisi eskiye kıyasla daha gösterişli ve süslenerek hazırlanmaktadır (Dikici ve Şener, 2022: 414).

Şaşkın Ördek filminde aileler nişanın önce kız evinde yapılmasını konuşurlar. Fakat uygun bir düğün salonu bulamadıklarını öne sürerek nişanı evde yapma kararı alırlar. Kız tarafı âdetlerine göre nişan şayet evde olursa erkek evinde yapılır düşüncesi ile nişanı, Halil ve ailesinin birlikte yaşadığı evde yapmaya karar verirler. Filmde âdetlerin mübalağalı şekilde aktarılması özellikle nişan masraflarının erkeğin ailesine bırakılmasından anlaşıl-

maktadır. Nişanda kız tarafından olup nişana gelen bütün kadınlara hediyeler alınır. Kız tarafının erkek akrabaları berbere götürülüp tıraş ettirilir. Bütün bu aşamalar nişana hazırlık aşamaları şeklinde filmde yer almaktadır ve âdetlerin böyle olduğuna vurgu yapılır. Filmde nişan sahnesine şöyle geçer:

Nişan günü misafirlere limonata, kurabiye vb. yiyecekler ve içecekler ikram edilir. Nişana katılan gençler oyunlar oynar. Sıra yüzüklerin takılacağı aşamaya gelmiştir. Bu esnada Halil'in çalıştığı kurum müdüründen yüzükleri takması rica edilir. Müdür Bey, "İki yıldır yanımda çalışan, bu dürüst karakter sahibi tahsilat memurumun, nişan yüzüğünü takmaktan sonsuz onur ve kıvanç duyuyorum." diyerek Halil'i onurlandırır. Ardından nişan tepsiyi içinde kırmızı kurdele ile birbirine bağlanmış yüzükleri gençlere takar ve kurdeleyi keserek nişan törenini gerçekleştirir. Bütün davetliler kurdele kesilince genç çifti kutlamak adına onları alkışlarlar. Hatice'nin babası Bayram Bey, "Kızım erkek tarafına gitmenin ilk hediyesi olarak otuz bin lira takıyorum." diyerek para takar. Komşuları, Raşit Bey'e "Oğlan tarafı kız tarafının üç misli takar, âdetmiş." diyerek onların da para takması gerektiğini söyler. Melek Hanım düğün için ayırdıkları paradan doksan bin lira getirir ve gelinine verir. Kız tarafının bu adetleri Halil ve ailesi için çok abartı gelmektedir. Çünkü erkek tarafını çok zorlayan ve yalnızca âdet diyerek yapılması zorunlu olarak görülen her şey ailenin canını sıkmakta ve aile içindeki huzuru da kaçırmaktadır.

2.4.1. Nişan Koçu

Evlenecek olan çiftin nişan zamanı dini bayrama denk geldiğinde erkek tarafı kız tarafına kurbanlık koç hediye etmektedir. Ailenin maddi durumuna göre değişiklik gösteren bayram hediyesi, Ramazan Bayramı'nda tatlı, takı gibi şeyler iken Kurban Bayramı'nda koyun, koç gibi şeylerin hediye edildiği bilinmektedir. Kız tarafı da istediği takdirde erkek tarafına hediye götürebilir. Nişan koçu götürülmesi âdeti daha çok düğün tarihinin uzaması ve bayrama denk gelmesi durumlarında gerçekleşir (Erdoğdu, 2008: 143; Başçetinçelik, 2009: 201).

Şaşkın Ördek filminde Hatice'nin ninesi, oğlunun nişanlandığı tarih Kurban Bayramı'na denk geldiği için gelinine dört tane koç götürdüklerini komşuları Leman Hanım'a anlatır. Leman Hanım, neden dört tane götürdüklerini merak eder ve sorar. Nazife Hanım, dört kardeş oldukları için dört tane koç getirildiğini, her kardeş için bir koç alındığını ve âdetlerinin bu şekilde olduğunu açıklar. Leman Hanım öğrendiği bu bilgiyi Melek Hanım'a anlatır. Müstakbel gelinleri Hatice'nin iki kardeşi olduğu için Halil'in iki tane koç götür-

mesi gerekmektedir. Melek Hanım ve Raşit Bey'in bu duruma canları sıkılır. Buna rağmen Raşit Bey, bayram sabahı oğulları ile birlikte kurban pazarından iki tane koç alarak gelininin evine bırakırlar. Fakat bütün bu âdetler Raşit Bey'in rahatsızlanıp kalp krizi geçirmesine neden olur.

2.4.2. Nişan Bohçası

Nişan bohçası daha hediyeleşme şeklinde gerçekleşen bir adet olarak karşımıza çıkmaktadır. Kız tarafının erkek tarafına, erkek tarafının ise kız tarafına bir bohça hazırlayarak nişan sürecinde bu bohçaları götürürler. Bu bohçanın içerisinde ise gömlek, lif, havlu çorap, oyalı çember gibi hediyeler yer almaktadır (Başçetinçelik, 2009: 195; Şişman, 2017: 180).

Şaşkın Ördek filminde ise nişan bohçasının hazırlanmasına ve bohçanın kız tarafına verildiğini gösteren bir sahne yoktur. Nişan bohçasının konu edildiği sahneye şu şekilde yer verilmiştir: Halil'in nişanlısı Hatice'nin ailesi, komşuları ile Halil'in iş yerine nişan bohçası gönderir. Halil bohçanın ne anlamı geldiğini ve neden atıldığını bilmemektedir. Bohçayı getiren kadın "Bizim oralarda damat düğünü üç ay uzatırsa kız tarafı bohça atar." diyerek bohçayı Halil'e atar. Halil'in iş arkadaşlarından biri bu durumun nişanın bozulması anlamına geldiğini Halil'e ifade eder. Halil nişanın bozulmasına çok üzülür.

2.5. Düğün Davetiyesi

Düğüne davetin önemli bir aşaması da düğün davetiyeleridir. Düğün davetiyeleri, düğüne katılması istenilen yakın akraba, eş, dost ve komşulara verilen düğün gününün yazılı olduğu kartlar şeklinde ifade edilebilir.

Eski dönemlerde düğüne davet etme "okuntu" adı verilen hediyeler ile gerçekleşmektedir. Yazma, örülmüş çorap, mendil, havlu gibi eşyalar okuntu olarak tercih edilen hediyeler arasındadır (Başçetinçelik, 2009: 205). Zamanla yazılı kartlar halinde dağıtılan düğün davetiyeleri ortaya çıkmıştır. Elbette günümüzde de varlığını koruyan düğün davetiyelerinde birtakım değişikliklerin olduğunu söylemek mümkündür. Gelişen teknoloji ve iletişim kolaylığının davetiyelerin resimlerinin paylaşılması olayını doğurmuştur. Bu şekilde düğüne davetlerin insanlar için iletişim kolaylığı sağladığını düşünebiliriz (Gümüş, 2019: 233).

Şaşkın Ördek filminde Halil, kardeşi Mükremin ile davetlilerin listesini hazırlar. Annesi çağırılacaklar listesinde mutlaka olması gereken isimleri söyler. Aynı şekilde Hatice'nin babası ve ninesi de davet edilecekler hakkında konuşurlar. Davetiyelerden bahsederler. Ayrıca düğün davetiyesi ve düğüne davet edilecekler hakkında konuşulması, belli isimler söyleyerek bu

kişilerin unutulmaması gerektiği yoksa ayıp olacağı düşüncesinde olmaları düğüne davet edilecek kişilere de gösterilen önemin belirtisidir.

2.6. Resmi Nikâh

Kanunlarca kabul gören nikâh, devletin görevlendirdiği memurun huzurunda yapılan ve usulüne uygun olandır. Nikâhın amacı evlilik birlikteliğini çevreye duyurmaktır (Örnek, 2016: 272-273). Halil ile Hatice devletin görevlendirdiği bir memur huzurunda, davetlilerin katılımıyla resmî nikâh kıyılarak evlenirler.

3. Doğum

Çocuk sahibi olan aileyi ziyaret etmek ve onlara hediye götürmek âdetlerimiz arasında yer almaktadır. Yeni doğum yapmış kadına loğusa adı verilir. Loğusa ziyaretleri genellikle anne doğum yaptıktan bir hafta sonra gerçekleştirilir. Anneye süt yapan yiyecekler hediye olarak götürülür. Ayrıca loğusa ilk zamanlar yalnız bırakılmaz. Ailesindeki kişiler loğusa kadına destek olur. Sütünü arttırması için çeşitli içecekler içirirler (Artun, 2017: 181-182; Başşçetinçelik, 2009: 83-84; Örnek, 2016: 199-200).

Şaşkın Ördek filminde Hatice'nin teyzesinin kızı doğum yapar. Bunun üzerine Hatice'nin kız kardeşi Ayşe, Melek Hanımlara gelir. "Annem müjde vermem için gönderdi, teyzemin kızı doğum yaptı nur topu gibi bir erkek." diyerek müjde verir. Melek Hanım ve Raşit Bey, bu haberi neden kendilerine müjde olarak söylediklerine bir türlü anlam veremezler. Melek Hanım, bu durumun sebebini öğrenmek için Leman Hanım'a sormaya gider. O sırada onları duyan komşusu Zehra Hanım, "Onların âdetlerine göre enişte altın takar." der. Hatice'nin ailesi, Halil'in altın takması için onlara haber göndermişlerdir. Artık Halil o ailenin eniştesi sayıldığı için ondan altın beklemektedirler. Melek Hanım ve komşuları bu konuşmayı kapı önünde yaptıkları sırada diğer komşular da söze karışır. Kimisi para takıldığını söyler. Bunun üzerine Zehra Hanım, "Onların âdetlerine göre çocuk kız doğarsa para; erkek doğarsa altın takılır." diyerek ısrarla Halil'in altın takması gerektiğini belirtir. Maddi yönden çok yıprandıkları için Melek Hanım'ın bu duruma canı sıkılır. Yine de oğulları için huzursuzluk çıkmasını diye kız tarafının âdetini yerine getirirler ve Hatice'nin doğum yapan kuzenine altın götürürler.

Yeni bebek sahibi olan aileyi ziyaret etmek ve hediye vermek âdet olduğu kadar aynı zamanda gönüllülük işidir. Özellikle *Şaşkın Ördek* filminde "âdettir ve bu yüzden yapılması zorunludur." şeklinde bir dayatma söz konusu olduğu için ailelerin zor durumda kaldığını görülmektedir.

4. Sünnet

Sünnet törenleri geleneksel kültürümüz içerisinde önemli bir yere sahiptir. Erkek çocuklar için doğumdan sonraki diğer bir geçiş dönemi de “erkekliğe ilk adımın atıldığı” sünnet ve bu çerçevede gerçekleştirilen törendir. Erkek çocuk sahibi olan aileler dinî ve törensel açıdan gelenekleri uyguladılar (Altın, 2004: 207).

Sünnet töreninde aileler maddi imkânları ölçüsünde misafirlerine yemek ikramında bulunur, mevlit okutulur. Ayrıca kına eğlencesi düzenlenir. Eğlencede şarkılar çalınır. Sünnet düğünü olacak çocuğa özel bir sünnet kıyafeti giydirilir. Gösterişli bu kıyafet beyaz gömlek, pantolon ve maşallah yazılı bir pelerin şeklindedir. Kıyafetini giyen çocuğun eline birde asa verilir. Sünnet çocuğu arkadaşları ile birlikte sünnet gezisine çıkar. Sünnet ettirildikten sonra ise gelen misafirleri sünnet yatağında karşılar. (Altın, 2004: 210; Örnek, 2016).

Çocuk evde sünnet ettirilecek ise önceden sünnet odası hazırlanır. Sünnet yatağı süslenir. Yatağa yakın yerlere nazarlık, Kur'an vb. şeyler asılır. Aynı hazırlık gelen davetliler içinde yapılır. Misafirlere uygun olacağı düşünülen bir alan belirlenir ve aynı titizlikle düzenlenir. Kentlerde ise sünnet törenleri için bir yer kiralayarak sünnet düğünü yapmak daha yaygındır. Ailenin maddi gücü yetiyorsa salon tutmaktadırlar. Bazı aileler ise çocuklarını sünnet ettirdikten sonra yalnızca mevlit okutmakta, gösterişi bir tören tercih etmemektedirler (Örnek, 2016: 243-244).

Sünnet çocuğu için önemli bir kısımda kendisine hediyeler getirilmesidir. Ülkemizde bu hediyelerin kesin bir kuralı yoktur. Hediyeler yöreden yöreye bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilir. Altın, para, oyuncak, havlu gibi hediyeler getirilir. Çocuğun çok yakınları maddi değeri daha yüksek hediyeler getirir (Altın, 2004: 210; Örnek, 2016: 248).

Filmde sünnet töreni ile ilgili önemli bir konu da kirvelik hususudur. Kirvenin yeni akrabasının yaşlı erkeği olması gerektiği ifade edilir. Bu kişi sünnet çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Ayrıca sünnet çocuğuna babasının taktığı paranın üç katı kadar da kirvenin para takmasının âdet olduğu söylenir. *Şaşkın Ördek* filminde sünnet ile ilgili bu âdetler şöyle sahnelenir: Hatice, kardeşinin sünnet düğünün olacağını Halil'e söylemek için onun işyerine gider. “Bey baban erken gelmeli kirveler erken gelir.” der. Halil şaşırır, “Babam kirve mi olacak yoksa.” diye sorar. Hatice, “Âdet böyle Halil, yeni akrabasının yaşlı erkeği kirve olur.” Halil'in annesinin yakın arkadaşı Le-man Hanım kirvenin görevlerinin neler olduğunu öğrenir. Kız tarafının âdet-

lerine göre sünnet çocuğunun kıyafetlerini, yatağını, süslerini, sünnetçi masraflarını kirvenin karşıladığını söyler. Yaşar Bey mecburen istenilenleri yerine getirir. Sünnet düğününün olduğu gün sünnet çocuğunun yatağı gösterişli şekilde süslenir. Davetliler karşılanır. Sünnet çocuğu ziyaretçileri yatağında karşılar. Sıra takı törenine geldiğinde ise babası Bayram Bey, oğluna on bin lira takar ve onların âdetlerine göre kirvenin de üç katını takması gerektiğini için Yaşar Bey de üç katı kadar para takar. Fakat bu durum Yaşar Bey'in canını sıkır. Çünkü âdetleri öne sürerek bütün masrafları o karşılamıştır. Daha fazla dayanamayan Yaşar Bey kalp krizi geçirir.

Sedat Veyis Örnek, kirvenin görevleri arasında sünnet çocuğuna ve çocuğun yakınlarına hediyeler aldığına değinir (Örnek, 2016: 248). Fakat filmde dikkat çeken husus Hatice ve ailesinin dünürleri üzerinde baskı kurarak onları zor duruma sokmasıdır.

Sonuç

İncelediğimiz *Şaşkın Ördek* filmi, içerisinde evlilik âdetlerini barındırması bakımından oldukça zengin bir kaynaktır. Filmin başından sonuna kadar evlenmek isteyen bir gencin düğüne hazırlık süreci ve bu süreçte yaşadıkları ele alınmıştır. Halil ve Hatice kentte yaşayan iki gençtir. Bu gençler düğünlerini örf, âdet ve geleneklerine uygun biçimde gerçekleştirmeye çalışırlar. Fakat Hatice ve ailesi oturdukları yerde “dışarıklı” olarak tanınmaktadır. Halil ve ailesinin yaşadığı mahalleye sonradan taşınmışlardır. Bu yüzden Halil'in ailesi ile Hatice'nin ailesi arasında birtakım problemler ortaya çıkmıştır. Hatice'nin ailesi, “Âdetimiz böyle.” diyerek maddi yönden her şeyi Halil ve ailesine aldırarak onları zor duruma sokmuşlardır. Filmde özellikle üzerinde durulan mesele âdetlere sığınarak insanların maddi imkânsızlıklarla düğün yapmakta ne kadar zorlandığıdır. Elbette her anne ve baba çocuğunun iyi bir evlilik yapmasını ister. Çocukları için yapacakları düğüne en iyi şekilde hazırlanmak isterler. Fakat insanların anlayışsızlıkları Halil ve ailesini zor duruma sokmuş onların sağlıklarından olmalarına neden olmuştur. Türk sinemasında filmlerde aile kurumu yüceltilmek istenmektedir. Çekilen filmlerde aile birliğine verilen önem vurgulanmaktadır. Geçiş döneminin önemli bir aşaması olan evlilik de konu itibarı ile filmlere girmiş, genç izleyicileri evliliğe teşvik eden filmler sinemaya yansımıştır. Çocuk sahibi olma, evlenme gibi hususların sinemada yer alması özellikle genç izleyici kitlesini etkisi altına alarak onları evliliğe özendirilmektedir. Ayrıca aile içi birlik ve beraberliğin önemi de filmlerde önemli biçimde yer almaktadır. *Şaşkın Ördek* filmi de oğulları için çabalayan anne ve babayı yansıtması bakımından aile içi dayanışmayı gösteren bir film olarak değerlendirilebilir. Çünkü Ha-

Halil'in ailesi oğulları için pek çok fedakârlığı göze almakta ve onun mutluluğu için çabalamaktadır. Sinemanın toplumdaki diğer anne babaları temsil ettiklerini söyleyebiliriz. Çocukları için uğraşmaları ve Halil'in yuva kurması için mücadele vermeleri toplumda yaşanması mümkün karşılaşılabilecek muhtemel olaylardır. İzleyiciler *Şaşkın Ördek* filmi ile gelenek, görenek ve âdetleri uygularken aşırıya kaçılmasının sonuçlarını Melek Hanım ve Raşit Bey'in sağlığını kaybederek Halil'in ise hapse girerek ödediğini görmekteyiz. Evlilik aşamalarına ışık tutan, kız isteme sürecinden nikâh kıyılmasındaki son zamana kadar olan aşamaları izleyicilere gösteren bu filmde, gelenekleri barındırması bakımından bugün ile geçmiş arasında benzerlik kurmak mümkündür. Günümüzde kız isteme, nişan, düğün ve bu süreçlerdeki diğer hazırlıklarda da değişimler ve dönüşümler olduğunu söylenebilir. Ayrıca sünnet düğünü ve doğum âdetlerinin nasıl olduğu ve günümüzdeki dönüşümlerini sinemada ki şekli ile kıyaslayarak fark etmek mümkündür. Fakat filmde yer alan sünnet düğünü için aileye yüklenen masraflar ve doğum için hediye altın götürülmesi zorunluğu kişileri zor duruma sokmuştur. Gerek evlilik için yapılan düğün masrafları gerekse sünnet düğünü töreni için gereksiz şekilde israfların yapılmaması, maddi imkânsızlıkların bireyleri olumsuz yönde etkilememesi adına *Şaşkın Ördek* filmi bir ders niteliğindedir. Çünkü tüketim toplumlarında gösteriş merakı ve bu yüzden insanları zora sokan mükemmeliyetçilik algısının doğurduğu düğün masrafları nedeniyle pek çok aile huzursuz olmaktadır. Ayrıca yerinde ve kararında uygulandığı takdirde problem oluşturmayan âdetlerin aşırıya kaçıldığında istenmeyen sonuçlar doğuracağını ve bugün bile aynı şekilde insanları olumsuz şekilde etkileyeceğini söylemek mümkündür. Bunların yanı sıra düğün âdetleri ve birtakım uygulamaların *Şaşkın Ördek* filmi ile sinemada yer alması izleyicilere bu pratikleri görsel olarak görme imkânı da sunmaktadır. Örneğin gelin hamamı uygulamasına her yerde rastlanılmamaktadır. Bu âdet sinema aracılığı ile akıllarda kalıcı hale gelmektedir. Gelenek ve görenekleri içerisinde barındıran filmler sayesinde seyirci unuttuğunu hatırlamakta bilmediğini de öğrenmektedir.

Kaynakça

Altun, Işıl (2004). *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*. İzmit: Yayıncı Yayınları.

Artun, Erman (2017). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.

- Başçetinçelik, Ayşe (2009). *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*. Adana: Altın Koza Yayınları.
- Boratav, Pertev N. (2016). *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Calp Şen, Kevser (2018). *Radikal Feminizm Açısından Erken Evlilikler Üzerine Nitel Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dikici, Erkan ve Şener, Betül (2022). “Erzincan Düşün Geleneklerinde Değişim”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1): 409-420.
- Dinç, Mustafa (2019). *Kemal Sunal Filmlerinde Folklor ve Mizah*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Efekan, Ümit (yönetmen) (1983). *Şaşkın Ördek* [Sinema Filmi]. İstanbul: Burç Film.
- Erdoğan, Ata (2008). *Kastamonu Folkloru 2*. Kastamonu: Detay Kopyalama-Kırtasiye.
- Gümüş, İbrahim (2019). “Bir Kültür Ekonomisi Dönüşüm Serüveni: Okuntu’dan E-Davetiye’ye”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15(22): 227-241.
- Güvenç, Ahmet Özgür (2020). *Folklor ve Sinema*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ilıcak, Gamze (2020). “Kültürel bir Değer Olarak Hamam ve Efsanelerde Kullanılışı”. *Journal of History School*, 48: 3581-3603.
- Nasrattinoğlu, İrfan Ü. (1975). *Afyonkarahisar’da Evlenme Törenleri*. Ankara: Nasrattinoğlu Yayınları.
- Örnek, Sedat V. (2016). *Türk Halkbilimi*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Şişman, Bekir (2017). *Türk Kültüründe Evlilik Geleneğinin Son Yüzyılı-Samsun Örneği*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Tezcan, Mahmut (1983). “Köy Gençlerinin Evlenme İsteklerine İlişkin Davranış Kalıpları”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16(2): 133-136.
- Top, Nahit (1986). *Akraba Evlilikleri*. İstanbul: Engin Ofset.
- Yolcu, Mehmet Ali (2014). *Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar*. Konya: Kömen Yayınları.

Ekler

Şaşkın Ördek film afişi. [Türk Sinema Araştırmaları internet sitesinden alınmıştır. <https://www.tsa.org.tr/>]

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarların Notu: Bu makale Doç. Dr. Recep Tek danışmanlığında Eylem Selver Tuğçe Bayazıt tarafından hazırlanan “Türk Sinemasında Evlilik (1970-1990)” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Katkı Oranı Beyanı: Birinci yazar kuramsal çerçevenin yazımı, ikinci yazar ise filmdeki örneklerin tespiti ve değerlendirilmesi aşamalarında katkı sunmuştur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Authors' Note: This article was produced from the master's thesis titled “Marriage in Turkish Cinema (1970-1990)” prepared by Eylem Selver Tuğçe Bayazıt under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Recep Tek.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests: The authors have no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Author-Contributions Statement: The first author contributed to the writing of the theoretical framework, and the second author contributed to the determination and evaluation of the examples in the film.